

NOTA PRELIMINAR

Els assaigs de Pirandello han quedat eclipsats per la seva immensa producció dramàtica i narrativa.¹ Fins a cert punt, això era inevitable, atès el ressò públic que assoleix el teatre i la facilitat amb què els lectors s'empassen un gènere tan llaminer i sovint tan frívol com la novel·la i els contes. Inevitable, sí, però no pas merescut, com demostra el llibre que teniu a les mans.

El 1908, Pirandello va escriure *L'humorisme* per presentar-lo en les oposicions a la càtedra d'estilística de l'Escola Superior de Magisteri Femení de Roma, on ja feia classes. En preparar el llibre, hi va aplegar pàgines publicades en forma d'article en revistes de l'època. En la segona edició, del 1920, hi va afegir uns quants passatges i la rèplica a Croce, que el 1909 havia escrit una ressenya negativa del llibre. Hem traduït, doncs, l'edició augmentada del 1920.

No hi ha gaires literats que hagin escrit llibres sobre l'humor (Freud i Bergson pertanyen a una altra categoria: la dels pensadors professionals).² Aquí escau recordar André Breton i la seva *Anthologie de l'humour noir* (1940). Pirandello i Breton tenen, no cal dir-ho, plantejaments i referències culturals ben diferents. Breton es basa en Freud i Hegel;³ Pirandello, en psicòlegs prefreudians (sobretot, Binet) i en Séailles i Marchesini.⁴ Breton comença la tria d'autors amb Swift; Pirandello ofereix una visió panoràmica de la literatura occidental a partir dels grecs.

En la segona part de l'assaig, Pirandello formula la seva concepció de l'humorisme: en un primer moment, ens adonem d'un contrast i riem —és la reacció còmica—; però, si hi intervé la reflexió, veiem allò que s'amaga darrere les aparences, sota la màscara, i assolim el sentiment del que és contrari; la reflexió descobreix, darrere l'aspecte còmic, la presència d'un element dramàtic o patètic. I ja no riem com abans. O riem i plorem alhora. Aquesta concepció de l'humorisme constitueix el fonament de tota la seva obra. «L'escriptor humorista no s'acontenta de constatar l'oposició, sinó que posa en relació dinàmica els components anti-tètics que la reflexió ha anat descobrint», aclareix escaientment Marilena de Chiara en la introducció als contes de Pirandello.⁵

En el seu teatre, sempre hi ha un personatge que veu les coses amb el sentiment del que és contrari i desemmascara els enganys i les mentides, nega el que abans s'havia afirmat. A través seu, la reflexió desmunta les construccions il·lusòries, descompon i dissol les aparences, les certeses, la unitat del jo, fins la realitat i tot. Ja ho va dir clar i català, els anys vint, Josep Maria de Sagarra: «Un dels *leitmotiv* amb el qual insisteix més Pirandello és la negació de la realitat objectiva»,⁶ inseparable de «la negació de la veritat objectiva».⁷

No cal, però, anar tan lluny. Podeu gaudir igualment amb la lectura d'aquest assaig encara que deixeu de banda les repercussions futures (i extremes) que tindran en l'obra de Pirandello les formulacions teòriques de la segona part. Gosaria dir que no cal conèixer l'obra de Pirandello, ni ser-ne admirador incondicional o idolàtric, per a apreciar la gran qualitat intel·lectual de *L'humorisme*.

Barrejant la digressió amb l'erudició, Pirandello desfà malentesos i generalitzacions simplistes, obre noves perspectives d'a-

nàlisi, blasma els efectes mortífers de la retòrica i la tradició, dedica unes pàgines extraordinàries a Pulci, Ariosto i Cervantes (el capítol cinquè), ofereix una interpretació alternativa de la literatura italiana i clou el llibre amb una segona part dedicada a l'especulació filosòfico-psicològica. L'autor fa gala, en tot moment, d'una intel·ligència no sé si «diabòlica» (un dels adjectius preferits de Sagarra quan parla de Pirandello), però sí esmolada, que ens regala les perles més inesperades. Per exemple, el que diu de Montaigne: encara avui alguns s'entesten a presentar Montaigne com la màxima autoritat en el gènere de l'assaig quan, en realitat, és el campió de la prosa ensopida i de curta volada.

Pirandello es va llicenciar en filologia romànica a la Universitat de Bonn. Això es palesa no sols en el seu profund coneixement de la literatura, sinó també en l'abundància de citacions en alemany. Quan no he trobat la versió catalana, no he tingut altre remei que traduir-les jo mateix, cosa que també he fet amb les citacions en francès i en anglès.

No cal dir quina fou la meva alegria quan l'editorial Adesiara em va demanar si em venia de gust traduir *L'umorismo* de Pirandello. Ara el somni ja és una cosa palpable, i per fi teniu el llibre a les mans. No és que intenti fer propaganda de la meva traducció; es tracta d'assenyalar un moment important dintre el nostre desvetllament editorial, el moment d'incorporar a les nostres lletres un assaig cabdal del nom més suggestiu de la literatura italiana.

I amb aquesta paràfrasi de la presentació de la primera obra de Pirandello estrenada a Barcelona (*El barret de cascavells*), escrita per Josep Maria de Sagarra el 1923,⁸ poso punt final a aquesta nota preliminar.